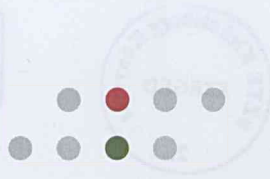

X319415

SZTE Kisebbségi Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
5

HELYTREN
OLVASHATÓ

AZ ELSŐ SZÁZ ÉV

A kisebbségi magyar identitás szervezeti
és intézményi kontextusa a Vajdaságban

HELYBEN
OLVASHATÓ

TARTALOMJEGYZÉK

Intézményünkről	4
A konferenciáról	5
TÖRTÉNELEM I.	
Dr. Sarnyai Csaba Máté	7
A katolikus magyarság helyzete a Délvidéken a két háború között, a szerbiai Bánság példáján	
Dr. A. Sajti Enikő	25
A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács tevékenysége, 1918. október	
Tóth Nobert PhD	36
A trianoni szerződés hatálya száz év elteltével	
TÖRTÉNELEM II.	
Prof. Dr. Losoncz Alpár	44
Van-e még értelme beszélni az autonómiáról?	
Dr. Wágner Tamás Zoltán	57
Vajdaság Autonóm Tartomány pénzügyi autonómiája uniós kitekintéssel	
Dr. Vizi Balázs	80
Az EU bővítéspolitikája és a kisebbségek védelme Szerbiában	
Dr. habil. Soós Edit	89
Duális autonómia Vajdaságban – siker vagy kudarc?	
GAZDASÁG	
Hajnal Virág	99
A hely és jelentése	
Toma Viktória	108
A vendégmunkásság mint a gazdasági fejlődés eszköze és hátráltatója	

Burány Mária Terézia 121
Vajdaság mezőgazdaságának fejlődési szakaszai
a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságtól napjainkig

Dr. Major Gyöngyi 134
Kisebbségi lét a geopolitikai kontextusában –
kihívások és új narratíva

POLITIKATÖRTÉNET

Dr. Ördögh Tibor 144
A magyar kisebbség politikai képviselete Szerbiában
1990 és 2020 között

Léphaft Áron 156
A kisebbségek helye a szerbiai rendszerváltás
politikai térszerkezetében

IDENTITÁS

Vékás János 182
Ki mondja meg, ki vagy?

Dr. Mák Ferenc 190
Emléktelenül

Dr. Kovács Teréz 208
A nemzeti identitás változása Trianontól napjainkig
a vajdasági magyarok körében

SZOCIOLÓGIA

Dr. Kántor Zoltán 227
Elméleti és módszertani keretek a nemzetpolitika és a külföldi
közösségek nemzetépítésének értelmezéséhez

Ladancsik Tibor 237
A délvidéki magyar–szerb vegyes házasságok korszakai

Pap Tibor 252
A kisebbségpolitikától a társadalompolitikáig:
támogatáspolitikai a Vajdaságban

Dr. Gábrity Molnár Irén 264
A vajdasági magyarok útkeresése
(szociológiai jelenségvizsgálatok)

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács tevékenysége, 1918. október

Az első világháborút követő változások „nagy története” ma már meglehetősen jól ismert a magyar historiográfiában, a hatalmi centrumtól távoli vidékek eseményei azonban, néhány kivételtől eltekintve, már jóval kevésbé feldolgozottak. A Délvidék 1918–1920 közötti történetét bemutató magyar történetírás a magyar és a jugoszláv uralom váltásának folyamatára koncentrál, a helyi társadalmak korabeli törekvéseit csak kevésbé érinti (A. SAJTI 2004: 11–152; A. SAJTI 2010: 11–64; HORNYÁK 2010: 7–21; HORNYÁK 2018: 300–314; MÉSZÁROS 2012: 102–110; DÉVAVÁRI 2014). A szerb nyelvű történetírás pedig az 1918-as esztendőt kizárólag a „délszláv nemzeti egyesülés” igazságos beteljesüléseként közelíti meg, a Délvidék katonai megszállását felszabadulásnak minősíti (NJEGOVAN 2004).

Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács tevékenységét, amely az 1918. október végén a szerb megszálló hadsereg fenyegető árnyékában megszülető független Magyarország demokratikus átalakítását a központi, budapesti Magyar Nemzeti Tanács céljaihoz igazodva, a történelmi Magyarország határai között képzelte el. A Károlyi Mihály nevéhez fűződő eseményekről szünni nem akaró viták folynak nemcsak történetírásunkban, hanem az emlékezetpolitikában is. Nem ezeket a vitákat kívánom elemezni, hanem arra keresem a választ, hogyan zajlott a régi világ, az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása a fővárostól messze fekvő perifériákon, pontosabban milyen kísérletek történtek Nagybecskereken az új, háború utáni világ megteremtésére, illetve milyen erők szegültek szembe ezekkel a törekvésekkel, milyen volt a „történelem szédülete”. Hogyan hatottak a háború után egy nemzetileg megosztott mikroközösségben azok az európai eseményekkel összefüggő változások, amelyek a nemzeti elv és a demokrácia magasztos eszméjén alapultak? A becskerei Magyar Nemzeti Tanács története egyúttal hozzászólás ahhoz a vitához is, amely Trianon centenáriuma kapcsán a magyar sajtóban bontakozott ki a szabdkörművesek összeesküvéséről. Az általam faggatott források – a *Torontál* című színvonalas helyi napilap, illetve a becskerei Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei – ugyanis azt bizonyítják, hogy a becskerei Magyar Nemzeti Tanácsban komoly szerepet játszó szabdkörművesek, különösen annak elnöke, Várady Imre egyértelműen a történelmi Magyarország fennmaradása mellett állt ki.

Köszönöm Németh Ferencnek, hogy biztatott a tanulmány megírására, és elküldte számomra a megírásához szükséges alapvető forrásokat, a *Torontál* korabeli számait, illetve a nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyveit. Köszönettel tartozom Várady Tibornak is, hogy a birtokában lévő, általam eddig nem ismert, témára vonatkozó forrásokat rendelkezésemre bocsátotta.

1918. október 16-án IV. Károly bejelentette, hogy Ausztria szövetségi állammá alakult át, amelyben minden néptörzs külön állami közösséget alkot saját területén, és felszólította a nemzeti közösségeket nemzeti tanácsaik megalakítására. A császári proklamáció másnapján Tisza István egykori miniszterelnök drámai hangú parlamenti beszédben elismerte a háborús vereséget. A kilátástalan helyzettel szembesülve október 23-án, az országgyűlés utolsó ülésén Wekerle Sándor miniszterelnök lemondott.

Október 27-én és 30-án „a háborúban megfáradt lelkek” a fővárosban hatalmas tömegmozgalommá egyesültek, 1918. október 31-én összeomlott a történelmi Magyarország – gróf Károlyi Mihály a budai várban József főherceg mint homo regius (a király teljhatalmú képviselője) előtt letette a miniszterelnöki esküt. Kormánya már a nemzeti tanácsra esküdött fel. November 16-ára összehívták a Nagy Nemzeti Tanácsot, amely az 1918. évi I. *Néphatározat* elfogadásával deklarálta, hogy „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság”.

A régi világ összeomlása Nagybecskerekén a fővárosi eseményekkel párhuzamosan zajlott. Október 31-én a városban nagy tüntetést tartottak, ahol „a tüntetők állást foglaltak a Magyar Nemzeti Tanács programja mellett és döntöttek arról is, hogy megalakítják a nagybecskereki és a Torontál megyei Nemzeti Tanácsot. A katonaság és polgárság egyaránt lelkesen tüntetett az önálló magyar hadsereg, a demokratikus fejlődés korszelleme mellett”. (Megalakult a népkormány. *Torontál*, 1918. november 1.)

A tüntetések hangulatáról a *Torontál* lap így számolt be: „Tüntető csapatok járják be a várost, hazafias dalokat énekelve. Kiss Ernő honvédtábornok szobra előtt egy vasúti sapkás ember tárogatózik, az édesbús magyar nóták nyomán fölszáll a sóhaj, ezek sóhaja az ég felé, amely kiderül, napsütéses lesz a délelőtt: ez a magyar szabadság, az önálló, független Magyarország első, szép napsugaras délelőttje.

Az utcán ölelkezve látunk katonát, civilt, orosz foglyot, utóbbinak sapkáján is piros fehér zöld kokárda.” (Lobogódíszben a város. *Torontál*, 1918. november 2.)

Október 31-én az olajgyár, a Hungária és a Hazai malom munkásainak és tisztviselőinek kezdeményezésére a Megyeház utcában lévő, Pest városához címzett szállodában előkészítő ülést tartottak. Az ülést Gyenes Hugó olajgyári tisztviselő nyitotta meg. Egy bizonyos Richter százados, a Nagybecskerekén állomásozó 12. közös gyalogezred századosa „lelkes magyar érzelmű tisztekkel” jelent meg, akiket „harsány éljenzés” fogadott. Az értekezlet célját Várady Imre ügyvéd ismertette. Beszédében a tömeg érzéseit fejezte ki, amikor így fogalmazott: „Az a különbség, amely a polgárt a polgártól és az a válaszfal, amely az ország más nyelvű polgárait a többiektől és mindezeket a munkásosztálytól elválasztotta, megszűnt. [...] Hadsereg és polgárság a mai nappal összeforrt.” Mivel a városban ekkor nem működött a Károlyi-párt, ennek megalakítására szólított fel. Egy Temesvárról érkezett tiszt a temesvári eseményekről, a katonatanács és a nemzeti tanács megalakulásáról informálta a jelenlévőket, majd a tömeg elénekelte a *Himnusz*t. E lelkes hangulatban egy Gömöri Jenő nevű hadnagy, aki első világháborús katonanóta-gyűjteményéről híresült el (NÉMETH 2014: 3–6), „kardot húzott és fölesküdt a nemzeti tanácsra”. Erre a jelen lévő tisztek leszedték az őszirózsát a sapkájukról, és kokárdát tűztek ki. (Nagybecskerek csatlakozása a nemzeti tanácsokhoz. *Torontál*, 1918. november 1.)

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács hivatalos alakuló ülésére november 3-án a városi kaszinó épületében került sor. Ezúttal is Várady mondott történelmi párhuzamokkal tűzdelt beszédet. Az akkor időket a mohácsi vészhez hasonlította, mondván, akkor is ifjú királya volt Magyarországnak, „aki kevés tapasztalattal rendelkezett, rossz tanácsadók befolyása alá került. Most is így van – folytatja –, csak szerencsére a mi ifjú királyunk az utolsó órában, bár elkésve, engedett a nép óhajának és olyan kormányt nevezett ki, amely az új Magyarországot fogja megteremteni”. (Megalakult a Nagybecskereki Nemzeti Tanács. *Torontál*, 1918. november 4.) A nemzeti tanácsba harminc tagot és húsz póttagot választottak. A jelenlévők közfelkiáltással Várady Imrét választották meg a nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács elnökévé.

Várady még a Monarchia idején kezdte el aktív politikai pályáját, ellenzéki színekben. A Torontál vármegyei törvényhatósági bizottság első ellenzéki tagja volt, 1905–1910 között a Függetlenségi és 48-as Párt színeiben országgyűlési képviselővé választották. E feladatra alkalmassá tette őt politikai előélete, ellenzéki, 48-as Függetlenségi Pártban végzett politikai tevékenysége, a választójogi törvény reformjának, valamint az egyházi birtokok felosztásának követelése, a haladás és az emberi

tökéletesítés eszméit magában hordozó szabadkőművesmúltja¹ (A. SAJTI 2016: 40–42), az egyetem emberi értékekbe vetett hite, az országos és városi politikában szerzett gyakorlati tapasztalatai és nem utolsósorban jellemének toleráns vonásai (VÁRADY 2005: 82–94). A történeti Magyarország jövőjéről vallott nézetei megegyeztek nemcsak a Károlyi-kormány törekvéseivel, de túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a korabeli magyar értelmiség, sőt a magyar lakosság egészének nézeteivel is. Úgy képzelte el, hogy a nemzetiségek az őket megillető nemzetiségi jogok megadásával „erős és békés és szeretetteljes együttműködésben” fognak a magyarsággal együtt élni a történeti Magyarország határain belül (A. SAJTI 2016: 112).

Az MNT jegyzőkönyve nem említi, de a *Torontál* a nemzeti tanács megalakulásáról szóló cikkében tudósított arról is, hogy az alakuló ülésen a szerb nemzetiségek, pontosabban a szerbek bejelentették, hogy „ők egyelőre semmiféle politikai mozgalomban nem vesznek részt, rokonszenvvel kísérik és a legnagyobb készséggel támogatnak minden olyan törekvést, amely a polgárok személyi és vagyonbiztonságának megvédésére irányul és abban teljes erővel részt vesznek”. (Megalakult a nagybecskereki Nemzeti Tanács. *Torontál*, 1918. november 4.) A nagybecskereki szerbek ekkor már lélegzet-visszafojtva figyelték a szerb hadsereg előrenyomulását, már nem Budapestre, hanem Zágrábra és Belgrádra figyeltek. A nagybecskereki szerbek egyik nagy tekintélyű vezetője, Emil Gavril² ügyvéd, aki pár nappal később a város Szerb Nemzeti Tanácsának tiszteletbeli elnöke lett, még internálásban volt. Mint ismeretes, a háború kitörésekor a Monarchiában betiltottak minden nemzetiségi szervezkedést, pártot, a nemzetiségi sajtót és vezetőiket internálták. Ezek az intézkedések a Károlyi-kormány idején oldódtak fel, az internált szerb politikusok, értelmiségiek október–november folyamán érkeztek haza.

Döntöttek a nemzetőrség felállításáról is. Batthyány Tivadar belügyminiszter rendelete értelmében a nemzetőrséget Deák Vidornak, a város rendőrkapitányának kellett megszerveznie, az államkincstár terhére. A legénység a város lakosságának legfeljebb 5 százalékát tehetette ki, és minden tíz közlegényre egy tisztnek kellett jutnia. A nemzeti tanács ezen az ülésen Kardos Samu javaslatára Botka Béla³ főispán helyett, aki – olvashatjuk a jegyzőkönyvben – „cserbenhagyta a várost”, Steuer György⁴ korábbi főispán visszahelyezését kérte, „akit nemcsak a város közönsége, hanem egész Torontál vármegye lakossága teljes bizalommal és szeretettel vett körül”. (A nagybecskereki MNT 1. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 3. DR. LÖBL 1967: 422)

Várady elnök másnap táviratban értesítette a belügyminisztert a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásáról, és közölte a központtal, hogy az MNT „mindenben csatlakozik és aláveti magát az országos nemzeti tanács akaratának”. Majd határozatuk értelmében kérte Botka leváltását és Steuer kinevezését. Kérésüket azzal indokolta, hogy „Botka e súlyos időkben városunktól állandóan távol van, e veszélyeztetett nagy vármegye politikai vezetője nélkül áll, mert Botka beiktatása óta csak egy-két napot töltött körünkben, most e válságos időkben sehol sem található”. Botkát egyébként nem sokkal azelőtt, 1918. október 14-én iktatták be hivatalába. (Botka Béla beiktatása. *Torontál*, 1918. október 14.)

¹ A szabadkőművesek és az őszirózsás forradalom kapcsolatát árnyaltan elemzi Hatos Pál (HATOS 2018: 153–163). Hatos számos máig élő mítosszal szembenéz, és felhívja a figyelmet, hogy igen sok konzervatív magyar politikus is szabadkőműves volt ekkor. Így például Andrássy Gyula, Wekerle Sándor vagy a forradalmak bukása után az ellenforradalmi keresztény kurzust elindító Fridrich István. Számos tudós, értelmiségi, író mellett a szabadkőművesek egyik legnagyobb trófeája Ady Endre volt. „A szabadkőműves nemzetköziséget elhamvasztotta a világégés” – fogalmaz könyvében a szerző.

² Emil Gavril² (1861–1933) ügyvéd, szerb politikus, magyar parlamenti képviselő, majd jugoszláv szenátor. Az első nagybecskereki szerb lap, a *Glas* szerkesztője, majd az újvidéki szerb nyelvű lap, a *Zastava* szerkesztője. 1914 és 1918 között a sarajevói merényletben való részvétel vádjával feleségével együtt Kiskunhalasra internálták. A szerbek által megszállt Torontál-Temes megye első szerb főispánja.

³ Botka Béla (1861–1923) főszolgabíró (Bánlaci járás), Torontál vármegye főjegyzője, majd országgyűlési képviselő. Két alkalommal, 1906–1910 között, illetve 1918-ban nevezték ki Torontál vármegye főispánjának.

⁴ Steuer György (1875–1943) jogász, politikus, 1917–1918-ban Torontál vármegye főispánja. 1919–1922 között kisebbségi államtitkár, majd német nemzetiségi kormánybiztos, országgyűlési képviselő. A Délvidéki Földművelők Gazdasági Egyesületének elnöke, a földmunkások munkavállalói szövetkezeteinek szervezője, szociálpolitikai szakíró. A Délvidék jugoszláv bekebelezése után, illetve a terület 1941-es visszacsatolása után számos beadványban hívta fel az aktuális kormányok figyelmét a hatalmi atrocitásokra, a nemzetiségekkel szembeni igazságtalanságokra.

Steuer kinevezését azonban nem sikerült elérniük, a kormány Botkát ugyan leváltotta, de helyébe Jan-
kó Ágoston alispánt bízta meg a főispáni teendők ellátásával, így ő lett a történeti Torontál vármegye
utolsó magyar főispánja.

A budapesti Magyar Nemzeti Tanács körlevélben szabályozta a helyi nemzeti tanácsok ügykörét és
hatáskörét (A. SAJTI 2016: 118–119). Feladatuk a végrehajtó hatalom helyi szerveinek megyei, városi
és községi szinten történő támogatása volt, de ezek munkájába nem avatkozhattak bele, tilos volt
adót kivetniük, valamint rekvirálniuk. A rend, a vagyon- és közbiztonság megteremtésében való rész-
vétel éppúgy feladataik közé tartozott, mint a hazatérő katonák fogadása, ellátása. A köztársasági ál-
lamforma megszilárdításában való részvételt is előírták nekik, bár megjegyezzük, a népköztársaságot
csak később, december 16-án kiáltották ki.

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács ebben a szellemben kezdte meg tevékenységét. Egyik
első feladata a hazatérő katonák, hadifoglyok fogadása és lefegyverzése, ezzel párhuzamosan a
nemzetőrség megalakítása volt. A *Torontál* lap így buzdított a nemzetőrségbe való jelentkezésre:
„Nem szabad eltűrnünk, hogy lángokba boruljon fejünk felett a tető [...] Nem szabad a szökött ka-
tonák, a fegyverhez és késhez jutott csavargók prédájára bocsájtani kedveseink és a magunk életét,
vagy ezrek szorgalmának tisztos gyümölcsseit.” (Védjük meg a várost. *Torontál*, 1918. november 5.)
A hazatérő katonákat a pályaudvaron meleg étellel várták, „nehogy az éhség erőszakosságra ösztö-
nözze őket”, fegyvereiket elvették, a hadifoglyokat pedig továbbították a legközelebbi vonattal, sőt
egyes esetekben női fogadóbizottság várta őket. (Nyugalomra int a Nemzeti Tanács. *Torontál*, 1918.
november 5.)

Az egyik legfrissebb szerb nyelvű szakirodalom a Szerb Nemzeti Tanács elnökének, Slavko Župans-
kinak a visszaemlékezésére hivatkozva mind a szerb nemzetőrség, mind pedig a Szerb Nemzeti Tanács
megalakulásának dátumát 1918. október 31-ében jelöli meg (NEMET–MICIĆ 2019: 51). Ez volt az első
Szerb Nemzeti Tanács Magyarország területén. Elnökévé Andrija Vasić helyi ügyvédet választották,
tisztelőbeli elnökké pedig az ekkor még internálásban lévő Emil Gavrilát. Az egyik alelnök Slavko
Županski lett, aki később a testület elnökévé lépett elő (ĐUKANOV 2010).

Mivel a szerb nemzetőrség vezetője, Mihajlo Vejnović nyugalmazott osztrák alezredes „becsület-
szavára” kijelentette, hogy a gárda kizárólag a város lakosainak élet- és vagyonvédelmére alakult, az
MNT engedélyezte a magyar zászló mellett a szerb zászló kitűzését a városházára, sőt, ugyancsak ké-
résükre „mérésékelt számban” fegyvereket is rendelkezésükre bocsátottak. Várady többször is tárgyalt
az együttműködésről régi ügyvédkollégájával, Županskival, és „barátilag” többször is megpróbálta őt
meggyőzni arról, hogy a helyi szerbek támogassák az MNT munkáját. Županski azonban – számolt be
Várady a tanácsnak – azzal tért ki ez elől, hogy „az újvidéki központ egyenesen megtiltotta nekik a po-
litikai működést”. (A nagybecskereki MNT 5. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 7. DR. LÖBL 1967: 427)
Županski a beszélgetések során nem említette, hogy a tilalom kizárólag a magyar hatalmi szervekkel
való együttműködésre vonatkozott.

Október első heteiben még úgy tűnt, hogy a magyarországi szerbek megelégszenek a Magyaror-
szágon belüli széles körű autonómiával, és nincsenek elszakadási törekvéseik. Az események azon-
ban gyorsan változtak, és a Monarchia szétesésével párhuzamosan a délvidéki szerbek több titkos
tanácskozást tartottak, amelyek során elfogadták, hogy államjogi értelemben szakítani kell Magyar-
országgal, és el kell fogadni az egyesülés jugoszláv koncepcióját (KONČAR 2008: 21), miközben szoros
kapcsolatot tartottak az időközben megalakult Zágrábi Nemzeti Tanáccsal.

Úgy tűnik, megalakulásukat sikerült eltitkolniuk az MNT és a város magyar közvéleménye elől, an-
nak híre ugyanis nem jelent meg a város lapjában. A titkolózás minden bizonnyal összefüggött azzal,
hogy az időközben Újvidéken létrejövő Szerb Nemzeti Tanács utasította a szerb nemzeti tanácsokat,
hogy kizárólag nekik engedelmesskedjenek (RAKIĆ 1986: 291).

A szerb hadsereg bevonulásáig tehát két párhuzamos fegyveres testület és nemzeti tanács gyako-
rolta a hatalmat a városban. A szerb nemzetőrség nem az MNT-re, hanem az időközben megalakult
Szerb Nemzeti Tanácsra esküdött fel.

Az MNT a nyilvánosság előtt azt mutatta, hogy a magyar és a szerb nemzetörség között az együttműködés a „legteljesebb”, a gyakorlatban azonban komoly erőpróba elé állította a becskerek Magyar Nemzeti Tanácsot a régi és az új intézmények működésének párhuzamossága, az új hatalmi szervek magyar és szerb nemzeti elv alapján történő megosztottsága, a város német és román lakosságának a változásokhoz való tartózkodó viszonya, a városon keresztülhaladó német katonai egységek, a 15. közös gyalogezred városból történő kivonása, a csendőrség és a rendőrség létszámának drasztikus csökkenése (ebben a válságos helyzetben például Deák Vidor városi rendőrfőkapitány hosszabb szabadságra ment!), a város közellátásának biztosítása, de főként a jövő bizonytalansága, sőt mindez próbára tette a magyar és a szerb nemzetörség, valamint a két nemzeti bizottság közötti törekeny békét is.

A városban nagyobb fosztogatások, zendülések nem voltak. Nem így a falvakban. A fosztogatások és zendülések miatt a budapesti nemzeti tanács november 2-án az egész országra, a temesvári székhelyű Bánáti Néptanács pedig november 6-án három bánáti megyére kihirdette a statáriumot. (Erélyes rendszabályok Torontál megyében. *Torontál*, 1918. november 6.)

Országszerte a jegyzők mintegy egyharmadát elzavarták szolgálati helyükről, sokan életükkel fizettek (HATOS 180–181). Azért gyűlölték őket különösen a hazatérő katonák, mert a háború alatt ők intézték a felmentéseket, a hadisegélyeket, nagy szerep hárult rájuk a közellátásban stb. Most csak egy példát említek: a zömmel szerbek által lakott Kevedobrán a hazatérő katonák, akik a csendőröktől elvett fegyverekkel voltak felszerelve, a helybéliekkel együtt a községháza elé vonultak, bevették az ablakokat, fosztogattak, és el akarták fogni Jankovics Dusan főjegyzőt. Jankovicsot azzal vádolták, hogy nem fizette ki családjuknak a hadisegélyt. A fiával együtt bujkáló főjegyzőnek a helybéli cigányok felajánlották segítségüket, némi „pénzjutalom” ellenében. A kért 1000 koronát, ami akkor jelentős összegnek számított (egy segédjegyző havi fizetésének majdnem a fele), ki is fizette Jankovics, ám sorsát így sem tudta elkerülni. Az állomáson a katonák utolérték őket, és az egyikük bajonettel leszúrta. (Mi történt Kevedobrán? *Torontál*, 1918. november 7.) Melencén húsz, Törökbecsén tizennyolc fosztogatót lőttek agyon, Kumánon „még több volt a kivégzett banditák száma” – olvashatjuk a *Torontál* 1918. november 16-ai számában.

Az MNT üléseinek jegyzőkönyvei azt igazolják, hogy a testület a rend fenntartását, a nemzetörség szervezését, valamint a közellátás kérdését tartotta legfontosabb feladatának. A kormány a közellátást a megyei alispánok hatáskörébe utalta, a nemzeti tanács egy albizottság révén igyekezett Nagybecskerek ellátását biztosítani. Ügyeltek arra, hogy a „közönség rokonszenvét” bíró egyének lássák el ezt a feladatot, különösen akkor, amikor előfordult, hogy „rossz, keserű és fekete” lisztet osztottak ki. (A nagybecskereki MNT 6. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 8. DR. LÖBL 1967: 430) Ennek megoldására közéleti tanácsot szerveztek. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a hiányzó árucikkeket a legváratlanabb helyekről próbálták előteremteni, így például a városon átvonuló német katonai egységektől gabonát, illetve a nemzetörség számára autókat vásároltak. A petróleum elosztása is fontos feladatuknak számított. (A nagybecskereki MNT 5. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 7. DR. LÖBL 1967: 427–429)

November 10-én, amikor a szerb csapatok már Pancsován tartózkodtak, de még nem írták alá a belgrádi katonai egyezményt, tehát formálisan még hadban állt egymással a két ország, az MNT attól tartott, hogy a visszavonuló német katonai egységek és a szerb hadsereg között összecsapásra kerül sor, a város hadszíntérré válik. Ezért a Szerb Nemzeti Tanáccsal egyetértően úgy határoztak, hogy „fehér zászlóval egy külön vonattal parlamentért küld Pancsovára azzal az előterjesztéssel, hogy az esetleges összeütközés elkerülése végett lassítsa menetelését a szerb megszálló sereg”. Várady így számolt be a tanácsnak a küldetés eredményéről: a pancsovai szerb csapatok parancsnoka „szép rendet tart fenn és az a célja, hogy Nbecskereken is rend, nyugalom legyen. Az a terv volt, hogy a hivatalokat átveszik, azonban kerülni akarják az összeütközést és a legtekintélyesebb szerbek féltékenyen őrködnek azon, nehogy a szerb csapatok bevonulásának előttük ünnepélyes aktusát rendezavarások kompromittálják”. (A nagybecskereki MNT 9. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 12. DR. LÖBL 1967: 433–434)

A *Torontál* nagy figyelemmel kísérte a Károlyi-kormány belgrádi tárgyalásait. Mint ismeretes, Károlyiéknek nem sikerült külön békeszerződést kötniük az antanttal, csupán katonai konvenció aláírására

került sor. Ez azt jelentette, nem tudták elérni, hogy az új magyar kormányt a független, demokratikus Magyarország képviselőinek tekintsék, akik nem felelősek a háborúért, illetve szertefoszlott az a reményük is, hogy a tárgyalások révén sikerül megőrizni Magyarország területi integritását. A tárgyalások során a magyar delegációnak megalázó jelenetekkel kellett szembesülnie. A német csapatok által kiűrtett Belgrádban például a fehér zászlóval partra szálló magyar küldöttséget a szerbek nagy ovációval fogadták, Franchet d'Espèrey tábornok, az antant keleti hadseregének főparancsnoka azonban még csak kezet sem fogott velük (HATOS 274–275). A küldöttség elé terjesztett egyezménytervezet pedig olyan előírásokat tartalmazott, amelyek előrevetítették Magyarország feldarabolását. Károlyi ki is jelentette a tárgyalásokat vezető Franchet d'Espèrey-nek: „Minket, ha ezt aláírjuk, fel fognak akasztani Pesten, amint visszaérünk” (uo. 275). Nem is írták alá, hazautaztak. Azt azonban sikerült elérniük, hogy Franchet d'Espèrey továbbította Párizsba azt a táviratukat, amelyben kérték, hogy az antant legalább a békeszerződésig biztosítsa Magyarország területi integritását a csehekkel, a jugoszlávokkal és a románokkal szemben. Cserébe Károlyi ígéretet tett, hogy addig a hatalmat „testvériesen” megosztja a nemzetiségek által lakott területeken az ottani nemzeti tanácsokkal. Ezeknek az alkudozásoknak az lett az eredménye, hogy az egyezménybe, amelyben kijelölték az ország déli demarkációs vonalát, a szerbek heves tiltakozása ellenére végül belekerült az a sokat emlegetett passzus, mely szerint a megszállandó területeken megmarad a magyar közigazgatás (ÁDÁM–ORMOS 1999: 16–18).

A bánáti helyzetet bonyolította, hogy szerb és román igények kerültek szembe egymással. Az egyezményt november 13-án magyar részről végül a hadügyminiszeri posztról tárca nélküli miniszterré lefokozott Linder Béla, szerb részről Živojin Mišić vajda, szerb vezérkari főnök, az antant részéről pedig Paul Prosper Herrys tábornok, a keleti hadsereg parancsnoka írta alá. Károlyi Mihály Robert Lansing amerikai külügyminiszterhez írott, november 12-én kelt üzenetében szenvedélyesen tiltakozott az ország szétszakítása ellen: „...a vérző seb, melyet büntetésül Magyarországnak szánnak, soha többé nem gyógyul be, és a régió békéjét örökös lázas állapot fogja felváltani.” (KÁROLYI 1918) Károlyi antanthoz fűzött illúziói romokban heverték. Az egyezmény azóta is heves vita tárgya a magyar történetírásban, ám azt megállapíthatjuk, hogy Magyarország területeinek megszállását egyedül délen szabályozták, igaz, nem a kívánt fegyverszünettel, csupán katonai konvencióval, amelyet azonban szinte megkötésének pillanatától egyedül a magyar kormány vett komolyan. A szerb csapatok nem a belgrádi egyezményt megkötő francia főparancsnok ellenében, hanem annak jóváhagyásával folytatták előrenyomulásukat magyar területre (ORMOS 1979: 12–14; HORNYÁK 2000: 74–84). Azokat a területeket szállták meg, amelyekre a béketárgyalások során igényt tartottak.

A Károlyi-kormányhoz hasonlóan a Nagybecskereki Nemzeti Tanács is illúziókat táplált az antanttal kapcsolatban, és a kormány egyenes utasításának megfelelően nem győzték hangsúlyozni, hogy a szerb csapatok nem hódítóként, hanem „békés szándékkal jönnek”.

A városban kitört riadalom arra ösztönözte Jankó Ágoston alispánt, hogy Nagy Lajos csendőr századost átküldje Pancsovára a szerb csapatokhoz. Nagy érdeklődésére a szerb csapatok helyi parancsnoka megnyugtatóan azt üzenté a rémült nagybecskerekieknek, hogy azért jöttek át a Dunán, hogy a vármegye „egy részét békésen megszállják”. Mint mondták, a megszállt területeken helyükön hagyták a tisztségviselőket, „csak kiegészítették őket az ő bizalmi embereikkel”. (A szerbek Pancsován. *Torontál*, 1918. november 11.) Aznap a nagybecskereki Club-Mozgó a *Hazugság* című magyar filmet játszotta „levegős helységben”, „elsőrendű zenével”.

Két nappal később, november 13-án a Torontál megyei tisztviselők letették az esküt a független Magyarországra és kormányára, a Károlyi-kormányra. Az MNT november 12-ei ülésének jegyzőkönyve azt igazolja, hogy minden hozzászóló „habozás nélkül” a köztársaság mellett foglalt állást. Felvetődött, hogy mivel az MNT nem képviseli a város minden polgárát, a döntéshez hívják meg a Szerb Nemzeti Tanácsot is. Erre Várady elnök elmondta, „az együttműködést ismételten megkísérelte a Tanács a szerb nemzeti tanáccsal, de mindannyiszor azzal a kijelentéssel kapott onnan elutasító választ, hogy a szerb tanács semmiféle politikai munkában nem vesz részt”. (A nagybecskereki MNT 9. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 12. DR. LÖBL 1967: 435)

A Magyar Nemzeti Tanács következő ülésére november 13-án, vészjósló hírek árnyékában került sor – Várady elnök bejelentette, hogy másnapra várják a szerb csapatok becskerekai bevonulását. A Szerb Nemzeti Tanács már előkészítette fogadtatásukat, a legénység részére lefoglalták a honvédlaktanyát, a tiszteket pedig szerb családoknál kívánták elszállásolni. Úgy tűnik, a szerb csapatok közlekedte nemcsak a város polgáraiban keltett félelmet, hanem a tanács tagjai is tartottak tőle, és „óvatos előrelátásból” egy szűkebb, hattagú bizottságot választottak maguk közül. (A nagybecskereki MNT 10. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 13. DR. LÖBL 1967: 435)

Az MNT a város szerb elfoglalása előtti napon, november 15-én is ülésezett. Ugyanezen a napon Perisits polgármester a város lapjában felhívást tett közzé, miszerint a város polgárai fogadják, „a szerb megszálló katonaságot nyugodtan, velük szemben előzékeny, barátságos magatartást tanúsítson, minden összeütközést vagy ellenállást kerüljön, lefegyverzéssel szemben senki ellent ne álljon”. (Maj jönnek a szerb előőrsök. *Torontál*, 1918. november 15.) A jegyzőkönyvből kiderül, nem akarták, hogy az esemény spontán módon következzen be, így a magyar és a szerb nemzeti tanács megegyezett abban, hogy a beteg polgármester helyett Strósz Béla főjegyző, polgármester-helyettes fogadja a „bevonulókat”, majd a képviselő-testület üléstermébe vonulnak, ahol a szerb parancsnokot a szerb és a magyar nemzeti tanács tagjai fogadják, és a két elnök, Várady és Županski fog beszédet mondani. Arra kéri majd a szerb csapatokat, tartsák fenn a városban a rendet és a vagyonbiztonságot. Közben a szerb gárda is akcióba lépett: a város elfoglalása előtt két nappal, november 15-én elfoglalták a távírdát, „ott minden kisasszony háta mögé egy fegyveres katona állt, mialatt egy tiszt a feladott és továbbításra váró táviratok szövegét cenzúrázva jelentette ki, melyik mehet, melyik nem [...] a tisztviselők kivonultak a postáról és nem dolgoznak addig, amíg a katonaság el nem távozik”. (A nagybecskereki MNT 11. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 15. DR. LÖBL 1967: 437)

A szerb csapatok november 17-én, vasárnap szállták meg a várost. A nyolcszáz „elég jól felfegyverzett szerb katona”, a Morava divízió egysége vasúton érkezett Dragutin Ristić ezredes, dandárparancsnok⁵ vezetésével. A tiszték között egy francia és egy olasz tiszt is volt. Perisits Zoltán polgármester a gyártelepi vasútállomáson fogadta őket, és szerb nyelvű beszédben kérte, biztosítsák a rendet a városban. Utána a Szerb Nemzeti Tanács nevében Slavko Županski köszöntötte őket, majd a szerb dalárda énekelt, egy hölgy pedig a szerb nők nevében virágot nyújtott át Ristićnek. Az ezredes válaszában azt hangsúlyozta, hogy „a rendet fenn fogják tartani, mert nem ellenséges szándékkal jöttek, hanem az általános népszabadság megvédésére”. Az ünnepélyes fogadtatás további része az MNT és az SZNT megállapodása szerint zajlott. Ristić és a fogadóbizottság a vármegyeháza nagytermébe ment, amelyet, hangsúlyozta a *Torontál*, az alispán „udvariasságból” átadott az ünnepi fogadtatásra. A megyeháza nagytermének átadása heves vitát váltott ki az MNT-ben. Az alispán javaslatát mindössze 16 : 14 arányban szavazták meg, és ezzel kapcsolatban a következő határozati szöveget küldték el a Szerb Nemzeti Tanácshoz: mivel az alispán már „elvileg” úgy határozott, hogy átengedi a fogadáshoz a termet, a Magyar Nemzeti Tanács „ezt a saját hatáskörben tett alispáni rendelkezést nem ellenezheti, de hangsúlyozza, hogy ebből a tisztán udvariassági tényből semmiféle politikai következtetések le nem vonhatók”. (A nagybecskereki MNT 12. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 16. DR. LÖBL 1967: 439) Itt Jankó Ágoston alispán a következő szavakkal üdvözölte az ezredest: „Méltóságod és vitéz csapatai azért jöttek Torontál vármegyébe, hogy a fegyverszüneti feltételek alapján e területeket az ellenségeskedések megszüntetésének biztosítása érdekében megszállják. Mi tehát önöket nem tekintjük ellenségnek, hanem jóbarátnak...” Majd Várady emelkedett szólásra, és a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásának célját fejtette ki a parancsnoknak. Az MNT azért alakult – mondta –, „hogy a magyar törvények megszakítás nélküli uralmát ellenőrizze, polgárságunk élet- és vagyonbiztonságát megvédje. Tudomásom szerint – folytatta – az immár megkötött fegyverszüneti feltételek Magyarország megszállandó területére is biztosítják a magyar közigazgatásnak érintetlen továbbműködését”. Majd, mint „nem ellenséges megszálló csapata vezérét, lovagiassá-

⁵ Dragutin J. Ristić (1872–1959) szerb hivatásos katona. Az első világháborúban ezredes, 1923-ban hadosztálytábornok. 1927-ben nyugdíjazták.

gába vetett teljes hittel” arra kérte Ristićet, hogy az élet- és vagyonbiztonság megvédése érdekében „a város összlakosságát pártfogásába venni szíveskedjék”. Ehhez felajánlotta az MNT segítségét. Az ezredes erre azt válaszolta, hogy „hírből már ismeri dr. Váradyt, tudja róla, hogy a szerbeknek mindig igaz barátja volt”, tehát fogjanak össze, és tartsák fenn a rendet. Majd Ristić néhány szót szolt a megyeháza erkélyéről a zömmel szerb polgárokból és katonákból álló tömeghez. Ezt a jelenetet egy korabeli fénykép is őrzi. A város elfoglalása vértelenül következett be, az üdvölvések során azonban hárman megsebesültek. (Három sebesültje van a tegnapi lövöldözésnek. *Torontál*, 1918. november 18.)

Az MNT elnöke tehát abban a hitben ringatta magát, hogy a megszállás csupán ideiglenes, és megtartják a belgrádi katonai egyezmény számukra legfontosabb passzusát, vagyis „a magyar törvényeken alapuló jogrend fennmarad”, és a közigazgatás az előírásoknak megfelelően a magyar szervek kezében marad.

Reményeik azonban hamar ködbe veszttek. A megszállás után két nappal, november 19-én megjelent a város utcáin Ristić ezredes aláírásával az a szerb nyelvű hirdetemény, amelyben a megszálló szerb csapatok nevében bevezette a rögtönítélő bíraskodást, elrendelte az ellenséges csapatoktól származó fegyverek és muníció beszolgáltatását, a szerb rendeletek betartása esetén garantálta a város polgárainak személyi és vagyonbiztonságát, előírta az osztrák, a német és a magyar tisztek és katonák szerb katonai hatóságoknál történő jelentkezését, és minden hatalmat átadott a Szerb Nemzeti Tanácsnak (a hirdeteményen a régi időszámítás dátuma szerepel, november 4., tehát november 17-én kelt: Naredba O. Br. 225. Veliki Bečkerek, 4. novembra 1918. god. Várady-levéltár, szám nélküli).

Várady a tanács tagjaival és a város néhány tekintélyes polgárával november 24-én felkereste az ezredest, és testületileg tiltakoztak a hatalom Szerb Nemzeti Tanácsnak való átadása ellen. Ristić azzal védekezett, nincs tudomása arról, hogy a városban a Magyar Nemzeti Tanács is működik, mert ha tudott volna róla, akkor a hatalmat a Szerb és a Magyar Nemzeti Tanácsra ruházta volna. Majd azzal tetézte az igazságtól igencsak távol eső magyarázkodását, hogy tévesnek nevezte a kiáltvány szövegét, mondván, ő csak „a Szerb Nemzeti Tanácsnak az önmaga feletti rendelkezés hatalmát értette és ezt is azért tette, mert ez az egyedüli tanács volt az, mely nála, a tagok névjegyzékének benyújtása mellett mint tanács jelentkezett”. Ristić magyarázkodása után Várady emlékeztette az ezredest, hogy a bevonulás alkalmával rendezett ünnepélyes fogadás alkalmával ő mint a Magyar Nemzeti Tanács elnöke bemutatkozott, és kérte a túlkapások orvoslását. Ristić úgy próbált saját hazugsága hálójából kibújni, hogy elismerte, tévedett, „miért bocsánatot kér, azonban a megtörtént dolgokba nem avatkozhatik bele, mivel ő a város belügyeinek intézésébe beleszólással nem bír. Azokat beszéljék meg a Szerb Nemzeti Tanáccsal”. Várady az javaslatát, hogy a két nemzeti tanács elnöke az ő jelenlétében beszélhesse meg a problémákat, elfogadta. Várady emellett felvetette a cenzúra megszüntetésének szükségességét is (a *Torontál* például a bevonulás után napokig üres helyekkel, cenzúrázva jelent meg), de ezt nem sikerült elérnie. Az ígért értekezlet megszervezésére ugyanakkor nem került sor. (A nagybecskereki MNT 13. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 25. DR. LÖBL 1967: 440) Ristić fent idézett magyarázkodását Várady az MNT következő ülésén finoman „vastag tévedésnek” nevezte. (A nagybecskereki MNT 14. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 26. DR. LÖBL 1967: 442)

A tanács végül elfogadta azt a javaslatot, hogy a túlkapásokról készítsenek jegyzéket, és ezt küldjék el Ristić ezredesnek, Róth Ottó⁶ temesvári kormánybiztosnak, a temesvári katonai parancsnoknak, a magyar kormánynak, és falragaszokon értesítsék a város lakosságát, hogy ne engedelmességeskedjenek a Szerb Nemzeti Tanács intézkedéseinek, mivel azok nem törvényesek. Az ülés komor hangulatát csak az törte meg némileg, amikor Várady bejelentette, „hosszas utánjárással” elérte, hogy két pénzügyigazgatósági tisztviselő Budapestre utazhatott a tisztviselők fizetéséért. (A nagybecskereki MNT 13. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 25. DR. LÖBL 1967: 441) Az időközben megalakult Német Nemzeti Tanáccsal közösen a szerb nemzetőrség és az SZNT túlkapásairól tiltakozó jegyzéket állítottak össze, amelyet Várady Imre fogalmazott meg. Ebben a november 27-én kelt átiratban utaltak arra, hogy az

⁶ Róth Ottó (1884–1956) ügyvéd, szociáldemokrata politikus, a Bánsági Köztársaság elnöke.

ezredes, mint maga is elismerte, „sajnálatos módon” csak tévedésből ruházta át a hatalmat a Szerb Nemzeti Tanácsra, amely egyébként sem képviseli a város lakosságának többségét. A szerb nemzetőrség lefegyverezte a magyar nemzetőrséget, a szerb katonai egységek a szerb nemzetőrséggel közösen „erőszakosan az összes közigazgatási közegeket hivatalukból eltávolította és így a közhatóságok működését erőszakosan megbénította”. Utalt arra, hogy ennek „beláthatatlan súlyos, bolsevistikus következményei lesznek”. Megemlítette azt is, hogy a közpénzen fizetett szerb őrség fényes nappal kirabolta a pénzügyigazgató lakását és a hivatali helyiségeket, majd fegyverüket elhagyva otthagyták őrhelyüket. Végül az MNT nevében kérte a köztisztviselők hivatalukba való visszahelyezését, a „garázdálkodó” szerb nemzetőrség azonnali lefegyverzését és feloszlását, a magyar zászló visszahelyezését a vármegyeházára, illetve a hírlapi cenzúra megszüntetését (A. SAJTI 2016: 114–116). Úgy látszik, a szerb megszálló parancsnokságának is elege lett a város nyugalmit állandóan veszélyeztető szerb nemzeti gárda tevékenységéből, és november 30-án lefegyverezték és feloszlatták ezt a mintegy háromszáz fős testületet, majd „csupa megbízható emberből” megszervezték az új, száztagú csendőrséget. (Feloszlott a szerb nemzeti gárda. *Torontál*, 1918. november 30.)

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács általam ismert utolsó jegyzőkönyve 1918. november 26-án kelt. Egyéb források azonban arra utalnak, hogy a tanács még ezután is folytatta tevékenységét. Így például december 10-én Várady Imre még mint a Magyar Nemzeti Tanács elnöke küldött egy tiltakozó levelet Slavko Županskinak, az új vajdasági regionális kormány (Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatósága) által december 6-án beiktatott új Torontál megyei főispánnak. Ebben a Nagybecskereken december 10-én megtartott népgyűlés határozatát közölte a főispánnal. Tudatta vele, hogy a népgyűlés nem ismeri el az Újvidéki Szerb Kormányt, azaz a Bácska, Bánát Baranya Nemzeti Igazgatóságot, tehát törvénytelennek tartja a főispán kinevezését is. Ezért Nagybecskerek város magyar lakossága – folytatódik a határozat – „az Újvidéki Szerb Kormány, mint az általa kinevezett főispán rendeltetéseivel szemben a passzív resistentia álláspontjára helyezkedik”. Meg is indokolja, miért jutott az MNT erre az álláspontra. Egyrészt azért – írta –, mert a szerb hadsereg bevonulása után a városban, sőt az egész vármegyében is kisebbségben lévő szerbek „illegitim” módon sajátították ki a hatalmat, s még a várost megszálló parancsnok is elismerte, hogy „tévedésből” adta át a hatalmat a Szerb Nemzeti Tanácsnak. Tévesen értelmezik és alkalmazzák a népek önrendelkezésének elvét, ezért „jogellenesen” rendezkedtek be, tehát az új főispán kinevezését a város magyar törvényekhez ragaszkodó lakossága „semmisnek” tekinti. Beiktatása emellett azért is jogszerűtlen – folytatódik a jogászai pontossággal megfogalmazott levél –, mivel a „fegyverszüneti feltételek”, azaz a belgrádi katonai konvenció a megszállt területek közigazgatását továbbra is a magyarok kezében hagyta (A. SAJTI 2016: 123–125).

Ezután azonban nyoma vész a Magyar Nemzeti Tanácsról szóló híreknek és a tevékenységükről szóló egyéb forrásoknak. Hogy pontosan mikor voltak kénytelenek befejezni munkájukat, arról nem találtunk pontos dátumot. Az azonban nyilvánvaló, hogy megszűnését, pontos dátum híján is, a Zágrábban és Újvidéken bekövetkező katonai, politikai változásokkal kapcsolhatjuk össze.

Ezekről az eseményekről most csak jelzésszerűen: már november 3-án, tehát még a szerb csapatok becskerekeli bevonulása előtt az újvidéki SZNT deklarálta, hogy a meglévő magyar közigazgatási szervek ellensúlya kíván lenni. November 24-én pedig a Zágrábi Nemzeti Tanácsból megalakuló Szlovén–Horvát–Szerb Állam parlamentje kimondta a Vajdaság nevében is a Szerbiával és Montenegróval való egyesülést. November 25-én az újvidéki nagy nemzetgyűlés (más fordításban nagy népi gyűlés), miután a vajdasági délszláv politikusok titokban tárgyaltak a Zágrábi Nemzeti Tanáccsal és a belgrádi kormánnyal is, kimondta Bácska, Bánát és Baranya Szerb Királysághoz történő csatlakozását.

Ebben a határozatban olvashatjuk a kisebbségi magyarok által később oly sokat emlegetett, de az új hatalom által korán elfeledett passzust: „A határainkon belül maradó nem szerb és nem szláv nemzetek számára biztosítunk minden jogot, amely jogok által mint kisebbség nemzeti létüket megőrizni és fejleszteni szeretnék...” (PETRANOVIĆ–ZEČEVIĆ 1985: 112) A gyűlésen megválasztott Nagy Nemzeti Tanács létrehozta saját végrehajtó szervét, a regionális kormányként működő Bácska, Bánát, Baranya Nemzeti Igazgatóságot.

A BBB Nemzeti Igazgatósága 1919. január 13-án adta ki a nemzeti tanácsok betiltásáról, illetve korábbi tevékenységük felülvizsgálatáról szóló rendeletét, tekintet nélkül azok nemzetiségi jellegére. A rendelet kiadására tehát már azután került sor, hogy megszűnt a becskerekeli MNT tevékenysége.

A nemzeti igazgatóság új főispánokat nevezett ki, előírta az új hatalom előtt leteendő kötelező hűségesküt, tisztviselőket váltott le és nevezett ki, a hadsereg segítségével megszervezte az új rendőrséget stb. Tevékenységét a szerb kormány nem ismerte el, és az első jugoszláv kormány megalakulása után (1918. december 20.) a hatalom centralizációjának nevében betiltották tevékenységüket. *Baranya Vármegye Hivatalos Lapja* 1919. április 3-án közölte Jovan Joca Lalošević aláírásával azt a hirdetményt, amelyben a BBB Nemzeti Igazgatóság elnöke közölte, hogy a belgrádi kormány felmentette őket, ügyosztályaikat beolvasztotta a belgrádi minisztériumokba. A lap szerint Lalošević a nemzeti igazgatóság tevékenységét a következőképpen méltatta: annak megalakulásával „új korszak nyílt meg, egy szabadabb élet és jobb jövő. Megvalósult az, amiről hosszú emberöltőkön át csak álmokat szőttünk. Egyesültünk végre a mi Szávan túli testvéreinkkel, egy nagy, szabad hazába”. Így került sor a már említett új szerb főispán kinevezésére Nagybecskerekben, aki aztán saját hatáskörben kinevezte a város új polgármesterét, Jovan Miljkovićot, az új főjegyzőt, Berberszki Györgyöt, aki a régi közigazgatási garnitúrát képviselte. A *Torontál* 1918. december 11-ei száma részletesen közölte az újonnan kinevezett megyei, városi és járási tisztviselők teljes névsorát, ami egyúttal azt jelentette, hogy a városban, immáron az új hatalom égisze alatt, a közhivatalok ismét megkezdték működésüket. (A közhivatalok újra megkezdik működésüket. *Torontál*, 1918. december 11.) A társadalmi béke azonban nehezen állt helyre a városban. Ristić ezredes a szerb katonák körében végzett pacifista agitáció miatt kilenc embert végeztetett ki a városban. Mint ezzel kapcsolatos rendeletében olvashatjuk: az utóbbi időkben a szerb katonák között „árulásra csábító” rölapokat terjesztettek, arra szólították fel „a bátor és legyőzhetetlen szerb katonákat”, hogy dobják el fegyvereiket és szegjék meg esküjüket. Ezért az elfogott agitátorokat hadbíróság elé állították, halálra ítélték, és kivégezték őket. (A *Torontál* megyei szerb megszálló csapatok Parancsnokának Op. 4826. sz. rendelete. *Torontál*, 1918. december 12.)

December 24-én megtartották az új szerb polgármester vezetésével az első városi tanácsi ülést is. Az új megyei, városi közigazgatási szervek munkájának megindulása lényegében az eddigi magyar közigazgatás felszámolását jelentette, így megalakulása után egy hónappal a Magyar Nemzeti Tanács is kénytelen volt befejezni munkáját. Abban a hónapban, amikor véget ért a városban a pusztító spanyolnáthajárvány. (Megszűnt a spanyolnátha. *Torontál*, 1918. december 21.; Hírek. Tanácsülés. *Torontál*, 1918. december 24.)

A nagybecskerekeli Magyar Nemzeti Tanács a háborús összeomlás közepette, súlyos gazdasági helyzetben, a nemzeti kisebbségek nemzeti törekvései radikális megváltozásának időszakában, a történeti Magyarország szétesésének pillanatában, egyre szűkülő nemzetközi erőterben kezdte meg munkáját, nagy reményekkel s még több illúzióval. A belgrádi katonai egyezményre, akárcsak a Károlyi-kormány, védőhálóként tekintettek, amely megmenti a várost a visszavonuló német és előrenyomuló szerb csapatok közötti fegyveres összetűzéstől, attól, hogy a város hadszíntérré váljon. Naivan hittek abban is, hogy a konvenció biztosítja majd a magyar hatalmi szervek további működését. Fennállásuk rövid egy hónapja alatt meglehetősen instabil kapcsolatot tudtak csak kiépíteni a becskerekeli Szerb Nemzetőr-séggel, amelynek tagjai gyakran vettek részt rablásokban, fosztogatásokban, önkényes intézkedésekben, ami végül feloszlásukhoz vezetett. A Szerb Nemzeti Tanács viszont határozottan elzárkózott az együttműködéstől.

Egy területen mégis kialakult a két nemzeti tanács között bizonyos együttműködés: a megszállás és hatalomváltás első, igencsak bizonytalan napjaiban sikerült megőrizni a város polgárainak élet- és vagyonbiztonságát, és a vidékkel ellentétben sikerült megakadályozni a nagyobb társadalmi felfordulást. Ebben, ha nem is problémamentesen, de kétségkívül részt vett a megszálló szerb hadsereg is. A szerb hadsereg persze minden nyilvános deklarációjuk ellenére sem ezzel a céllal érkezett Nagybecskerekre. Fő feladata a Bánát megszállásával, Nikola Pašić szerb miniszterelnök személyes utasítá-

sának megfelelően, Románia bánati igényeinek megakadályozása volt, valamint az, hogy a béketárgyalásokig biztosítsák az egész Bánát birtoklását, majd Szerbiához csatolását.

1918 decemberére világhosszá vált, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia háborús veresége miatt bekövetkezett szerb katonai megszállás nem állt meg a magyar köztisztviselők kar saját híveikkel történő „kiegészítésénél”. Szerbia teljes impériumváltásra törekedett. Magyarország szomszédjai, köztük Szerbia is, a háborús győzelmet és a békeszerződést régen dédelgetett nemzeti céljaik megvalósulásának tekintették, míg a függetlenségét ekkor visszanyerő Magyarország a trianoni békeszerződéssel záruló korszakot nemzeti gyászként élte meg.

A Magyar Nemzeti Tanácsnak és személyesen Várady Imre is le kellett számolnia azzal az illúzióval, hogy a szerb hadsereg csupán „az általános népszabadság megvédésére” érkezett. Nem volt más választásuk, tudomásul kellett venniük, hogy Szerbia, nemzetközi jóváhagyással, meghódította és bekebelezte ezt a területet. Ami velük ezután történt, az egyértelműen az impériumváltás fogalmával írható le – egy új állam határai közé kerültek. Megkezdődött a nagybecskereki, illetve a délvidéki magyarok Trianon utáni kisebbségtörténete.

IRODALOM

- A. SAJTI Enikő 2004. *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- A. SAJTI Enikő 2010. *Büntudat és győztes főlény. Magyarország, Jugoszlávia és a délvidéki magyarok*. SZTE Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Program, Szeged.
- A. SAJTI Enikő 2016. *Kisebbségpolitika és társadalomszervezés. Várady Imre (1867–1959) bánati magyar politikus iratai*. Forum, Újvidék.
- Az 1918. évi I. sz. néphatározat. <http://polhist.hu/adattarak/koztars/index.php?fkod=21&fid=2> (Letöltés: 2020. 03. 23.)
- DÉVAVÁRI Zoltán 2014. *Új partok felé. Kisebbségi kiútkeresés, szellemi és politikai irányzatok a Délvidéken és a Magyar Párt megalakulása (1918–1923)*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta.
- ĐUKANOV, Milan 2018. *Prvi Srpski narodni odbor 1918*. Istorijsko arhiv i Gradska biblioteka Žarko Zrenjanin, Zrenjanin–Beograd.
- Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*. 1999. Szerk. Ádám Magda, Ormos Mária. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HATOS Pál 2018. *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa Kiadó, Budapest.
- HORNÁK Árpád 2000. A belgrádi katonai konvenció. In: *Világtörténet*, 2. 74–84.
- HORNÁK Árpád 2010. Bácska-Baranya térség az I. világháború után – a szerb megszállás. In: *Találkozások – ütközések*. Pécs, 7–21.
- HORNÁK Árpád 2018. A Délvidék délszláv birtokbavétele. Marko Protić szerb ortodox esperes emlékei az 1918. novemberi, szabadkai impériumváltásról. In: Kunt Gergely et al. szerk.: *Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek*. Libri, Budapest, 300–314.
- KÁROLYI Mihály 1918. Károlyi, a magyar népkormány miniszterelnöke Lansing amerikai külügyminiszterhez. 1918. november 12. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/francia-diplomaciai-1/ch02.html#18> (Letöltés: 2020. 03. 29.)
- KONČAR, Ranko 2008. Vasa Stajić és a Vajdaság Szerbiához csatolása 1918-ban. In: *Létünk*, 38. évf. 3. sz. 18–24.
- DR. LÖBL Árpád 1967. A Nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei. In: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Knjiga X. – A Novi Sad-i Bölcsészeti Kar évkönyve*, X. évf. Novi Sad, különlenyomat.
- MÉSZÁROS Zoltán 2012. Szabadka és környéke 1918-as megszállása. In: *Híd*, 3. 102–110.
- NÉMETH Ferenc 2014. „Besoroztak, el kell menni messzire...” Gömöri Jenő (1890–1967) két első világháborús katonanóta-gyűjteményéről. In: *Bácsország*, 3. 70. 3–6.
- NEMET, Ferenc – MICIĆ, Milan 2019. *Banat – novembar 1918. godine*. Novo Miloševo–Pančevo–Sirig (cirill).
- NJEGOVAN, Drago 2004. *Prisajedinjenje Vojvodine Srbije: prilog političkoj istoriji Srba u Vojvodini do 1921. godine*. Muzej Vojvode, Novi Sad.
- ORMOS Mária 1979. A belgrádi katonai konvencióról. In: *Történelmi Szemle*, 1. 12–38.
- PETRANOVIĆ, Branko – ZEČEVIĆ, Momčilo 1985. *Jugoslavija 1918–1984: zbirka dokumenata*. Rad, Beograd.
- RAKIĆ, Lazar 1986. *Jaša Tomić (1856–1922)*. Matica srpska, Novi Sad.
- VÁRADY Loránd 2005. Dr. Várady Imre. In: *Létünk*, 35. évf. 4. 82–94.